

QORAQALPOG‘ISTON SHAROITIDA INTRODUKSIYA QILINGAN KLEN (*ACER L.*) TURLARINING KO‘PAYISH YO‘LLARI

Mustaqil izlanuvchi

Kurbanbaeva Gulbanu Baxtiyarovna

Annotatsiya

Qoraqalpog‘istonning o‘ziga xos ekologik va iqlimiy sharoitida introduksiya qilingan klen (*Acer L.*) turlarini ko‘paytirish imkoniyatlari maqolamizda tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy e‘tibori hududda uchrashi va ko‘kalamzorlashtirishda foydalanilishi mumkin bo‘lgan *Acer tataricum*, *Acer negundo*, *Acer platanoides* va *Acer saccharinum* turlarining ko‘payish xususiyatlariga qaratiladi. Klenlarning biologik xususiyatlari, muhit sharoitiga moslashuvi hamda ko‘chat materialini olish imkoniyatlari o‘rganilib, ularni ko‘paytirishda generativ va vegetativ usullardan foydalanishning ahamiyati ko‘rsatib beriladi. Ayniqsa, urug‘dan yangi nihollar olish, vegetativ usullar orqali ko‘chat yetishtirish va hosil qilingan o‘simliklarning keyingi rivojlanishini ta‘minlash masalalariga alohida e‘tibor qaratiladi. Olingan ma‘lumotlar Qoraqalpog‘iston sharoitida klen turlarini ko‘paytirish, ularning ko‘chatlarini yetishtirish va manzarali o‘simliklar sifatida amaliyotga joriy etish istiqbollari belgilashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *Acer L.*, klen turlari, Qoraqalpog‘iston, introduksiya, ko‘payish, generativ ko‘payish.

Kirish

Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘ziga xos iqlimiy va ekologik sharoitga ega bo‘lgan hududlardan biri bo‘lib, bu yerda shahar va aholi yashash punktlarini ko‘kalamzorlashtirish muhim vazifalardan hisoblanadi. Klen (*Acer L.*) turlari o‘zining manzarali ko‘rinishi, barglarining rang-barangligi va turli

ekologik sharoitlarga moslasha olishi bilan ko'kalamzorlashtirishda istiqbolli daraxtlar qatoriga kiradi. Qoraqalpog'iston sharoitida *Acer tataricum*, *Acer negundo*, *Acer platanoides* va *Acer saccharinum* kabi turlarning introduksiya qilinishi ularni ko'paytirish va mahalliy sharoitda ko'chatlarini yetishtirish masalasini dolzarb qiladi. Shu sababli ushbu tadqiqotda mazkur klen turlarining ko'payish yo'llarini o'rganish hamda ularni hudud sharoitida ko'paytirish imkoniyatlarini aniqlashga e'tibor qaratildi.

Qoraqalpog'iston sharoitida introduksiya qilingan klen (*Acer L.*) turlarini ko'paytirish ularning hudud iqlimi va ekologik sharoitiga moslashish xususiyatlarini hisobga olishni talab etadi. Siz yuborgan ma'lumotlarda Qoraqalpog'iston sharoitida *Acer tataricum*, *Acer negundo*, *Acer platanoides* va *Acer saccharinum* turlari qayd etilgan. Mazkur turlar o'zlarining biologik va manzaraviy xususiyatlari bilan bir-biridan farqlanadi. Klenlarni ko'paytirishda urug' orqali ko'paytirish muhim usullardan biri hisoblanadi. Urug'dan yetishtirilgan o'simliklarning Qoraqalpog'iston sharoitida rivojlanishini kuzatish orqali ularning mahalliy muhitga moslashish imkoniyatlarini aniqlash mumkin. Masalan, *Acer tataricum* nisbatan kichik hajmli daraxt bo'lib, qizil mevalari bilan ajralib turadi. Bu xususiyat uning nafaqat ko'paytirish, balki manzarali o'simlik sifatidagi qiymatini ham oshiradi.

Acer negundo tez o'sishi va shamolga chidamliligi bilan ajralib turadi. Qoraqalpog'istonning ekologik sharoitida ushbu xususiyatlar turning ko'paytirilishi va ko'kalamzorlashtirishda foydalanilishi uchun muhim hisoblanadi. Tez o'suvchi turlarni ko'paytirish hududda yashil maydonlarni qisqa muddatda shakllantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. *Acer platanoides*ning asosiy manzaraviy xususiyatlaridan biri kuz faslida barglarining sariq-qizil rangga kirishidir. Shu sababli bu turni ko'paytirish orqali Qoraqalpog'iston hududida estetik jihatdan jozibador yashil maydonlarni tashkil etish imkoniyati mavjud. *Acer saccharinum* ham hududda o'rganilayotgan klen turlaridan biri bo'lib, uning mahalliy sharoitga

moslashuvi va ko'payish imkoniyatlarini aniqlash introduksiya qilingan daraxtlar assortimentini kengaytirishda muhimdir. Shunday qilib, Qoraqalpog'iston sharoitida klen turlarini ko'paytirish ularning biologik xususiyatlari va mahalliy ekologik sharoitga moslashuvini hisobga olgan holda olib borilishi lozim. *Acer tataricum*, *Acer negundo*, *Acer platanoides* va *Acer saccharinum* kabi turlarni o'rganish natijalari hududni ko'kalamzorlashtirish va landshaft dizaynida klenlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Acer negundo turining ko'payish xususiyatlari esa adabiyotlarda nisbatan keng o'rganilgan. Ushbu turni urug' orqali ko'paytirish bilan bir qatorda qalamcha orqali vegetativ ko'paytirish ham samarali usullardan biri sifatida tavsiflangan. Masalan, González Pulido va hammualliflar tomonidan olib borilgan tajribada *Acer negundo*ning qattiq va yumshoq qalamchalari, ildiz hosil qiluvchi preparat hamda o'g'itlash sharoitlari o'rganilgan. Tadqiqotda qattiq qalamchalardan foydalanilganda ayrim o'sish ko'rsatkichlari yuqoriroq bo'lgani aniqlangan.

Qoraqalpog'iston sharoitida introduksiya qilingan klen (*Acer L.*) turlari hududning ko'kalamzorlashtirish va landshaft dizaynida foydalanish uchun istiqbolli daraxtlar ekanligi aniqlandi. *Acer tataricum*, *Acer negundo*, *Acer platanoides* va *Acer saccharinum* turlari o'zining biologik hamda manzaraviy xususiyatlari bilan bir-biridan farqlanadi. Jumladan, *Acer tataricum*ning ixcham o'sishi va qizil mevalari, *Acer negundo*ning tez o'sishi hamda shamolga chidamliligi, *Acer platanoides*ning kuzgi sariq-qizil barglari ularning amaliy ahamiyatini oshiradi. Klen turlarini ko'paytirishda urug' va vegetativ usullardan foydalanish imkoniyatlarini o'rganish muhim bo'lib, bunda har bir turning biologik xususiyatlari va Qoraqalpog'istonning mahalliy ekologik sharoiti hisobga olinishi lozim. Umuman, klen turlarini ko'paytirish va sifatli ko'chatlarini yetishtirish hududda manzarali daraxtlar assortimentini kengaytirish, shaharlarni ko'kalamzorlashtirish hamda landshaft kompozitsiyalarini boyitishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. De Fay E., Alexandre G., Rotig A., Lefebvre D. Nuclear replication activity during seed development, dormancy breakage and germination in three tree species: Norway maple (*Acer platanoides* L.), sycamore (*Acer pseudoplatanus* L.) and cherry (*Prunus avium* L.) // *Annals of Botany*. – 1998. – Vol. 81, №4. – P. 519–526. – DOI: 10.1006/anbo.1998.0587.
2. Forest Research. *Acer platanoides* (Norway maple): Seed storage and pretreatment characteristics. – Forestry Commission, United Kingdom.
3. Propagation Technique of *Acer negundo* ‘Auratum’ by Tender Branch Cutting under Full Sunlight and Water Spraying // *Journal of Agricultural Science*. – 2015. – DOI: 10.11923/j.issn.2095-4050.cjas15010004.
4. Кырбанбаева Г.Б. Qoraqalpog‘iston sharoitida klen turlarining manzaralik ahamiyati // *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*. – 2024. – Vol. 2, Issue 10. – B. 157–158. – ISSN 2992-8869.
5. O‘zbekiston florasida. *Acer* L. turkumiga mansub o‘simliklarning tarqalishi va biologik xususiyatlariga oid ma’lumotlar. – Toshkent.
6. Qoraqalpog‘iston Respublikasi florasida va o‘simliklar qoplami bo‘yicha ilmiy manbalar. – Nukus.

